

Előfizetési ár:
Vidéken: Helyitt:
Évnyegyedre 2 f. 50 kr. Évnyegyedre 2 f. 24 kr.
Félévre . . . 5 f. 40 kr. Félévre . . . 4 f. 48 kr.
Eladás egyes számunként nincs.

HETILAP

Hirdetések és magánviták:

Hirdetések és magánviták minden ízbeni
tők négy hasábos gar-beiktatásnál még 10 pkr.
mond sora 3 p. kr., a belyegdíj számitandó.

Az iparvilág, tudomány, művészet és szépirodalom köréből.

E lap szellemi és anyagi ügyeit illető minden levél
a SZERKESZTŐSÉG-hez czimzendő.

Bérmertelen leveleket csupán rendes levelezésünk
fogadunk el.
Kéziratokat nem küldünk vissza.

Megjelen e lap jelen ivnyi alakjában minden szerdán
és szombaton délelőtt.

Tartalom:
Ipar. — Öszvetésünk és a hármás határrendszer.
Agricola. — Erdély nevezetesebb családai és törédekek
családéletünk philosofijához. Kővári L. —
Márton József. O. q. — Vidéki szinészet. O. q. —
Levelezés: M. Vásárhely. — Gabona árák. Hirdetések.

Ipar. *)

Mig a földmívelési ipar valamely nép
szükségeit fedezni képes, a mig anyagi szükség
segit kielégíti s a mellett fel-felébredő ma
gasabb vágyai létesítésére is juttat valamit,
addig a kéz- vagy gyár- ipar oltárain a tüzet
csak kevesen szokták élesztgetni. Az embe
rek inkább ohajtanak a természet tárt tere
mében foglalkozni, mint magukat bebörtönözni
valamely műhely szűk falai közé; jobban sze
retik a sok testi erőt igénylő durva mezei
munkát végezni a szabad levegőn, a nap su
gárai mosolyánál, az ég gyönyörű boltozata
alatt, a madarak dalai kíséretében, ha szinte
soványul is jutalmazza magát fáradozásuk, mint
a gyárpar gazdagabb zsolójába állani kormos
falak közé, rekedt levegőbe, füldugó zugasba.
Valami titkos sejtelen sugja már a serdülő
gyermeknek azt, mit a vizsgálódó észnek ta
pasztalati tények mondanak, hogy a gyár, a
műhely az arcok rózsáit elhalványítja, az ép
testi kifejlődésnek ellene dolgozik, sírya hagyja
oda tehát az egyszerű falut, hogy a városba
műhelybe álljon, hogy egykor mester, meg
lehet vagyonos, az élet szükségéitől keveset
ostromolt polgár legyen.

Amde ha valahol a népesség szaporodá
sa annyira növekszik, hogy a mivélésre hasz
nálható föld minden munkaképes erőt nem fog
lalkoztathat haszonnal, hol a földmivélés után
várható nyeresemény a népszájal sehogy sincs
kedvező arányban, hol a családok birtokoc
kájának terméte, jövedelmi haszna a család
nak csak fél vagy negyedévi szükségéit sem
képes fedezni, ott az önfentartás természeti
ösztöne parancsolja, hogy a földmivélésen ki
vül egyebben keressen az ember üdvét, mert
a szegénység, a gyakori nélkülözések férgo
az emberiségnek a legnagyobb ellenségei kö
zül való. Itt az ipar, a kéz- vagy gyármű
mint valódi jólétvé léphet közbe, anyagi se
gélyt, sőt jólétet igérvén s osztogatván is
mindazoknak, a kik csak hozzá folyamodnak
istápolásért.

Erdély terjedelmét a népszám mekkora
ságával összehasonlítva, ugy latszik egyelő
re, mintha haládatlannak nem mondható földé
még nagyobb népességet is gazdagon eltar
thatna. De egészen más szinben fog állani a
számítás, ha Erdély mivélés alá tartozható
földje mennyiségével állítjuk szembe a né
pesedés mekkoraságát; sőt némely egyes vi
dékekre nézve a mivelhető föld aránya a né
peségéhez képest a legvilágosabban mutatja,
hogy a földmivélés mellé még egyéb kereset
forrás is nyitandó lenne a népjólét eszközlé
hetésére.

Gondolataimban épen a székely földön já
rok, hol a fáradszorgalom még a nyak
törő hegyek meredek bérceit is felszántja,
megmivéli iszonyu munkával s gabonát akar

*) Lásd Hetilap 34-ik sz.

rajtok természetit; mi ha terem, nem kis gon
dot ad tulajdonosának a termés mikénti ha
zaszállítása, hacsak négy kerékkötéshez vagy
poznákoni lefontatáshoz nem folyamodik. Itt
járok hol Háromszék aránylag kevésbé népes
határain is, még a mostani szűk pénz idejé
ben is egy hold földért örömet fizetnek 120
söt, 150 pfrtot is, ha kapnak, csak hogy nem
igen akad eladó föld, mert ott a földet eladni
a vétekel határos szegénynek tartják; előt
tem állanak Udverhelyszék népes tájai, a hol
nem ritka eset, hogy egy jobbacská termé
szetü hold föld 1000 mond ezer pfrton is el
kél. Igen, mert a termőföld szűk, s a ki föld
jét eladja, eladja családját, el unokái kenyé
rét, jólétét, földi boldogságát, ily nagy vá
sárt pedig olcsó áron tenni nem lehet.

Hogy a székely föld legtöbb vidékein a
földmivélés keskenyebb vált alapján a köz
jólét felvirágzása, a vagyonosodás gyarapo
dása, s ezzel karöltve járn szokott nagyobb
erkölcsi érettség, szellemi előhaladás nem vár
ható, ezt magok a székelyek is kezdik átlátni.
Igaz, hogy ha a földbirtok tagosítva leend, s
a két vagy három nyomásos gazdasági rend
szerü váltó gazdaság vállandja fel, az ugaro
zás módszere ki leend küszöbölve s ez által
a természetnek szélesebb mező nyiland, a szé
kely földi kenyér-kérésé sokkal kedvezőbb
alakban fog feltűnni; de hogy gyökeres meg
oldást az sem fog igen sok helyen előidézni,
azt minden nagy jóslói képesség nélkül is he
láthatni. Erős meggyőződésünk szerint a tul
népes székely földi vidékek üdvéhez a bűhá
jos kulcsot e rövidke mondat „mű- és gyár
ipar” adhatja; mint említők ezt a józan fel
fogású székely nép is átálja; ezért látjuk hem
zsegni a székelyföldi országok utakat az egy
vagy más árucikkal terhelt székely szeke
rektől, ezért készíti maga a székely gazda
csaknem minden gazdasági eszközeit, ezért tud
ja kiállni a székely gazdasszony minden házi
szükségeit a családnak házi-szöit vázsonnal;
ezért látunk egész helységekét ez vagy amaz
kézmű árucikkikkal vásárookra vándorolni. Am
de minden készített czikk oly külsejü, oly sza
básu, mint ha a feltalálási gyermekkor kezéi
ből került volna!

A székely kitünő előszeretettel ragasz
kodik ugyan mezzi gazdasághoz, azonban akár
a körülmények kényszeréből, akár természeti
hajlamát követve most ott áll, hogy örömet
vállalkozik kereskedésre, a műipar bajaival
könnyen megbarátkozik, nehézségeivel hamar
kibékül; a kenyérkeresés életmódjának akár
melyik ágában sok életügyességet tud kifeje
teni. És mindezt veszelülető jobb tulajdonai
nak köszöni. Semmi kétség benne, hogy a szé
kely czélszerű nevelés, oktatás idomítása mel
lett épen oly ügyes kereskedő, kézműves vagy
gyárnokká tudna válni, mint akár az angol, akár
a belga vagy amerikai.

A székely nép eddigelő a magyar nem
zetiségnek Erdélyben kiapadhatlan előforrása
volt, jövedőre nézve e mellett hivatva van,
hogy mint gyár- vagy kézműves Erdély ál
lamgazdaságában igen kitünő szerepet játszód
jék, ha practicus irányu real-nevelés a ter
mészetü örökölt tulajdonait gyámolítandja, ha
e pályára nevelik; miről más alkalommal szó
landunk.

Öszvetésünk és a hármás határrendszer.

Semmi kétség többé öszvetésünk minő
sége iránt. Azon sűrű sötétbarna zöltségből,
mely e hó elején még bizonytalanságban tar
ta, búza és konkoly, termő növény és gyom
elvégre kibontakozának. Fájdalom, mint az é
lethen is lenni szokott, a rosz a jót sok he
lyütt kétszeresen feljullaladja! Rémitő sok,
kivált verőfényeken a tövis; kiveszett az
észkos és lapályos helyeken a tisztabúza. Jobb
sorsa van a rozsnak, mely kivált törökbuza
nyomán a legbujább tenyészetnek indult; fe
jét is hanyja s bőv magterméssel kecsgetti
a gazdát.

Honunk számos vidékein, a mult évi ve
tészidőt és a két vagy hármás határrendszert
illetőleg kettőt tapasztalunk.

Először, hogy a kik Sámuel és Egyed
hetében — az erdélyi vetődő e két első szá
kában — szárazba vetettek, a magot részint
az egér megette, részint a tartós hőség csirázó
erejétől megfosztotta, s kevés kelvén ki, he
lyét tövis és kigyóhagyma foglalta el. Itt ott
hozzá jött még a téli sok száraz hideg is,
mely szintugy sok gyenge csirát és gyökeret
száraztolt ki. Ezért ezen első időszak veté
sek foltosak, gyérek, gyengék. A kik kisasz
szony hetében vetettek, mikor már egy kis
eső volt, megint october elején, mikor a föld
egy izben jól megázott vala; az ilyenek sze
rencések, mert rendszeren tömöit, tiszta gabo
nák vannak. Általában a jó nyirokban történt
vetések áldásos termést ígérnek, a száraz idő
beliek gyengét.

Másodszor azt is tapasztaljuk, hogy a
törökbuza nyománi vetések országzerte sze
pek, tömöttek, életrevalók. Ezekben gyomot
szinte nem is láthatni; tiszták és bujanóvé
sűek annyira, hogy a gazda szinte megmon
dani merné: mennyi szemet kap egytől, hány
kelangyája lesz, mennyire telik meg csür
kertje.

Azonban, ugy látszik, a gondviselés a
mezei gazdának a türelem és remény kincsét
a pénznel nagyobb mértékben adá. Békén veti
ő alá magát a természet törvényének, meg
nyugszik nem változható feltarthatlan folya
mán. Amde segít is a hol lehet a bajon, jóvá
teszi a mit az elemek elrontottak. Kiszántja
a szerfelett elvesztett öszvetést s törökbuzával,
zabhat veti be helyét; meggyomlálja a gyért
s elgyomosodottat, s ez által azt éri el, hogy
néha harmadrésnyi búzaszál az egész ter
mést kipótolja szemben és minőségben; több
és teljesebb ilyenkor a magzszen, cukrosabb,
tartalmasabb a liszt, sikeresebb a tészta, táp
lálóbb a kenyér.

Most is megkezdődött már a búzagyom
lálás s ugy latszik punkostig is eltart. Es ez
helyén van. Különbön szerfelett drága és sza
poráltan lenne az arattatás, és elveszne sok
gaz között a kevés búza.

A főlebbi adatokból én kettőt tanulok.
Egyik, hogy földemet megszántom, elkészí
tem, de a vetéssel és boronálással nyirokra
várakozom. Ha ez megjő, vetésem sikere va
lószerű; ha szerfölött soká késik, akkor is
jobb s a ráz ha, későn vetni, mivel octo
ber vége felé éghajlatunk alatt a föld meg

szokott hülepedni, nedves ködök járják hegyeinket, a csirázásra szükséges nedvet földünk már ugyszólván az évszaktól magától bírja; s vagy kikél a mag, vagy megcsirázván, tavaszra marad kikelése, mi ismét több biztosítékot nyújt a termésre, mintha a jókori elvetés után egerek eszik meg vagy szárazság öli el.

Másik tanuságom a törökbuza nyomára vetés hasznosságát, tehát a hármastársas rendszert illeti.

Nem ez egy esetből indulok ki. Tudom, ez nem csinál törvényt. Nem is tartom e hármastársas rendszert a helyes mezőkezelés teendőjének, sőt csak átmeneti foknak az összes határ mivélés alá vételéhez. És az időszaknak, midőn nyugvó, jobban szelvény heverő föld kevés vagy éppen semmi sem lesz, el kell jöni: elhozza a népesség megszaparodása, a közterhek növekedése, a kormány akaratja és belsőszükség.

A törökbuza, szántás, tisztá és apró boronálás, két három kaszálás által a földet az ártalmas gyomoktól megtisztítja; a gyakori felpuhítás a levegő játékon befolyásának útát nyit; míg letakarítjuk, felszántjuk az idő október végére siet, mikor már meghivesedtek az éjek: innen van, hogy az ideit törökbuza nyomára és máshova is későn esett vetések oly jól sikerültek, nincs bennök gaz, erőteljesek s illő tömörségűek a szálak.

Ez elmélet alapossága a hármastársas rendszernél még világosabban kitűnik. A ki valaha gazdászott, láthatta, hogy a búzatarló nyomán nyugvó évben — nyomáskor — az azeletti terméskori gyomok, konkoly, csekesz, bursó sat. mind megújultak; ugy hogy kétszeri mély szántás — ugarlás — néha még harmadszorozás is kellett, hogy magvai kiveszessenek. S ha az idő a harmadszori szántást nem engedte, búzánk ismét gazos volt; néha pedig megszántottuk, de szívály és őszszetömosdott levén a föld, vagy mélyen és hasábosan számlott, s ekkor a gyom magvaival a föld termékenyebb része is elveszett, mert eltemetődött, aláfordult, vagy csak színt karczoltuk meg, s ekkor a jó föld fennmaradt ugyan, de ott maradt a burjánmag is, s ha meg nem háromszorozhattuk, őszszel a búzámaggal együtt sőt sokszor annál bujábbban amaz is kinőtt bosszuságunk s kárunkra.

Ha pedig a föld törökbuzával vettük s aztán nyomásnak hagyatik, kézzel fogható annak minden gyomtölti megtisztulása. Nézz meg egy törökbuza-határ-nyomást; vedd szemügyre mit terem: látandás benne tiszta réti füvet, muharszálakat, háromlevelű füvet, fecsekfontalat sat. de búzának ártalmas gyomot nem, vagy csak igen ritkán. Ugaroljad ezt és a búzatarlót, s tapasztalni fogod, hogy ekéd könnyebben jár, nem oly hasábos a barázdá, kötelessébb, gyéresebb a föld, kisebbek a gajok, kövéresebb a porszem, szóval jobb a törökbuza nyomán a szántás, tisztább a föld.

Következik, hogy a mely földbe legalább is harmadik évben törökbuzáat vetnek, okvetlen tisztább búzát kell hogy teremjen, mint a melyeket mindig azon egy növénynek p. o. búzának használnak. Egyébiránt ezt már a váltógazdaság más országokban rég vitatásán kivülvite. S mi mégis most erősitgetjük. Hja! sok nem úgy van másutt mint nálunk, s nálunk sem úgy van ma mint volt régebb, sőt talán nem úgy lesz idővel mint mostanság van!

Felhozzák ellenvetésül, hogy a kapásnövény több részt vesz el a földtől mint a buza. Ez áll. De annak egy részét vissza adja az évi nyugvás, más részét a lég termékenyítő ereje, harmadikot egy kis vékony trágyázás. Igy tesznek a hegyi székelyek, a szászok, hol többnyire már régóta a hármastársas rendszert divatozik, s még csak a marhák istállója van hátra.

Az ősrégi korban az emberek csak kunyhók környékét szántották meg. Majd a faluk környékét. Később meszeszab is elmentek,

a föld javát követve. Ámbar határokra osztották községi birtokaikat: egyiket egynek, másikat másnak használnak. Utoljára három határt csináltak: egyet nyugtatván, keltőt fogtak fel mivélésre. Eljő az idő, el kell jönie, midőn a népesség elszaporodása minden talpalattnyi földet használatba vétet.

Addig is azonban fogadjuk el legalább a hármastársas rendszert! Bizonyára szebb kenyercünk, fejeirebb lisztlangunk és pánkónak valónk, s hátha vidámabb farsángaink, több lakodalmaink lesznek? Adja isten!

Agricola.

„Erdély nevezetesebb családai“

és töredékek családírattunk philosophiájához.

II.

Az ős-családok.

A néptömeg a törzsök: a kiemelkedett családok annak erőteljesebb sarjai. A néptömeg a föld: a nemzetségek a felébe emelkedett hegyek, a családok ezer hegyek egyes csúcsai.

Es még is, bár mi fölmenjünk a történetek terén, sehol sem találjuk a népeket kiemelkedett nemzetségek s családok nélkül. A zsidó már 12 nemzetségre osztja nemzetét. Az arabok szinte sokat tartanak nemzetségekre; sokat a romaiak; sokat minden nép.

Igy volt ez a magyarnál is. A székelyek, kiket a betelepülő magyarok itt találnak: családíjakat oly tiszteletben tartják, hogy a hivatalokat, jószágokat és terheket is nemzetségek és nemzetségi ágak szerint osztják fel. Ezt bizonyítja Verbőczy.*)

Magok a magyarok, midőn hazánk földére léptek, száznyolcz nemzetség zászlaja alatt jönek, melyek ki tudja hány családot foglaltak magukba.**)

Itt van a magyar családok ős-eredete. Nagy kár, hogy e nemzetségek egy részének még nevét is homály fedi. A tudós Horváth István megkísérelte ugyan e nemzetségek neveit összeállítani; de csak 68 ily nemzetség nevét tudá felmeríteni a történeti homályból.***)

Ezen száznyolcz nemzetségi törzsök ágai képezik a magyar családíjak legfőbbkösebb osztályát.

Hogy Erdélyben is vannak családok, melyek ezektől jönek, kétséget nem szenved; de hogy hány ily családunk van, annak történeti kimutatását a családokra hagyom.

A székelyek családírata e részben szerencsésebb. Náluk, mint említém, még Verbőczy korában is nemzetségek és ágazatok szerint osztják a közjavadalmakat és terheket. Hogy hívák e nemzetségeket, azt eddig két hiteles kútfőből ismerjük: egyiket Kovachich Márton közlé, s benne a székely hat nemzetség, s minden nemzetség négy-négy ágazat vagy családja tisztán meg van nevezve. A más kútfőt Engel János hozá sajtó alá gr. Eszterházi János gyűjteményéből: s benne ki van mutatva, kik választottak 1548 táján a nemzetségekből kapitányoknak, s nemzetségi bíráknak.****)

Hogy e nemzetségek és ágazatok valószínűleg léteztek, az említett történeti kútfők mellett, elég oklevél bizonyítja. De már csak léteztek, mert hogy a nemzetségi javadalmak felbomlásával az ágazatok összetartása is elenyészett: igen könnyen gondolhatni. Ma már e nemek és ágazatok egymást nem ismerik; maholnap még a hagyomány is elfeledi. Épen azért jónak látom e nemzetségi osztályzatot egész terjedelmében ismételni.

*) Decret. Trip. III. R. 4. Tit.

**) Simonis Keza Kronik. 35. l.

***) Magyarország gyökeres régi nemzetségeiről értekezik Horváth István. Pest 1820.

****) Dan. Cornides Vind. Anonym. Bel. Reg. not. 351. l.

I.	Adorján nem:	Váczmán-ága. Telegd-ága. Vaja-ága. Pozsoly-ága.
II.	Medgyes nem:	Medgyes-ága. Kyrtha-ága. Dudár-ága. Sáros-ága.
III.	Jenő nem:	Balácsi-ága. Uj-ága. Szomorú-ága. Borozló-ága.
IV.	Halom nem:	Halom-ága. Nánán-ága. Péter-ág. György-ága.
V.	Zabrátn nem:	Győr-ága. Uj-ága.
VI.	Örlöcz nem:	Eczken-ága. Seprőd-ága. Szováth-ága.*)

Ezen nevek a székely földön nagy részt, részint mint család, részint mint hely nevek ma is fen vannak; de ma már igen kevés család tudja kimutatni, melyik nemből és ágazatból eredett. Kővári László.

Márton József.

Egy férfinak neve, kinek nemzetiségünk iránti buzgalma, s irodalmunk körüli őszinte, önzéstelen fáradozásai párjokat alig találják, köztünk csaknem feledve van. E férfi Márton József.

Inséggel küzdött majdnem egész életében; szegénység, nyomor ölelték körül; munkájának semmi közvetlen sikerét nem látta. Mind ez nem csüggeszté el. Egyengette az útát, törte az ösvényt minden utódi később annál biztosabban haladhasyanak.

Német nyelvtana 18-dik kiadásban forog a közönség kezén, s tanodáinkban csaknem egyetlen kézi könyv. Ezen, elméleti rendszerrel készült grammatika ritka tapintattal, komoly megfontolással van készítve, s egyedül elég lenne arra, hogy írója nevét köztiszteltetésben tartsa fen.

1816-ban készítette iskolai három nyelvű lexiconát, mely 2000 példányban nyomattott; szinte egyetlen, s az akkori tanulóknak nélkülözhetlen vala.

1817-ben egy, az azon időhöz képest lehetőségig tökéletes deák-magyar-német lexiconra bocsátott ki előfizetési felhívást, melynek közrebocsátását — bárha az akkori háborus idők, papíropénzelli zavargások, szükség, igyekezetében nagyon akadályozták — sikerült nagy bajjal végrehajtania. E lexicon ma is legszükségpótlóbb könyveink egyike.

Később német-magyar-deák hason terjedelmű szótára látott napvilágot; ez több német-magyar lexiconok alapjául szolgált, s az akadémiai szótár elkészüléseig hasonlólag nélkülözhetlen volt.

Márton József volt az, ki a Görög Demeter által elkezdett „Magyar Atlas“ készítését végrehajtotta, s a nemzetnek ebbeli szükségét is ez által, némivel pótolni igyekezett. Bertuch természetstoriáját — 10 darab, — valamint a juhtenyésztéséről is egy jeles munkát fordított magyarra.

1801 — 1802-ben a „Magyar Hirmondó“-t szerkeszté.

1828-tól 1834-ig a „Magyar Kurír“-t szerkeszté; majd meghalt mellette éhen.

Miután sok, német nyelven írt, s a magyar nyelv terjesztésére törekvő magyar nyelv-tanát fölleltem, többi munkáit — mind köz-

*) Kovachich Scriptores minoris I. 339.

hasznuk, s lelkiismeretes gondal irvak — elhallgatom.

1840-ben kijött magyar „Olvasó-könyv”-nek előszavában az általa készített irodalmi művek sorozatát 1799—1840-ig megtalálhatni.

Nem tehetem, hogy ez előző néhány sorait ide ne iktassam:

„Annak bezonyítására, hogy a nemzeti magyar nyelvet 41 esztendő lefolyta alatt — bárha nyomorogva is — terjesztetem, szükségesnek tartom itt, az általam 1799 óta kiadatott munkáikat évek szerint előszámolni, azon megjegyzéssel, hogy midőn én a német nyelv grammatikáját legelőször magyar nyelven kiadtam, kénytelenek lévén azt magyar ifjaink mindaddig deák nyelven irt grammatikák szerint tanulni; bizonyosan még ez által is terjesztetem a nemzeti nyelvet, minthogy a tanulók közül, legalább némelyek, jeles német írók munkáik olvasása által, azoknak vagy fordításokra, vagy azok szerint eredeti magyar munkák készítésekre felbuzdítottak.”

(Itt következik az írók könyvek névsora)

Végül így szól:

„Itten talán így ítélnéte valaki: „Hiszen ennyi munkák kiadásának jóvedelméből töképenzt lehetett volna gyűjteni!” Oh! nem emlékezünk csak vissza a mult időkre, a forgott pénz bece változásaira. Itt van egy példa. A német-magyar és magyar-német lexiconok előfizetés útján jöttek ki. Azokra 1802-ben mindössze négy forint volt az előfizetés bankócédulában. Az előfizetők száma jóval többre ment 1000-nél. Szinte naponként alább szállván a pénz bece. a munkabér, papíros feljebb-feljebb hágott, annyira, hogy 1807-ben, midőn a lexicon 3-dik darabja kijött, a lexicon 3 darabából állott, minden egy-egy példány a magának a kiadónak többre került 6 pap. forintnál. Mennyit veszített tehát a munka kiadásában, könnyű atláni. Tovább az itt elősorolt munkáknak nagyrésze iskolai könyvekből áll. S ezeknek igen illendő árt kell szabni hogy elkeljenek.” sat.

Tíz évnél tovább volt Márton a bécsi universitásnál a magyar nyelv és literatura díjtalan professora; mit egyedül a nemzeti nyelv előmozdításáért tön, nehogy — más fizetésen tanár nem akadván — a nevezett tanzék, melyét Ferenc császár az ő kérésére állított fel, a bécsi egyetemnél eltöröltesék. Minden tétlen igaz honszeretet volt irányadója!

Egyszerű adatokat számláltam elő csak; azonban úgy hiszem elégségesek arra, hogy minden igaz magyar tisztelettel említse Márton József nevét. *) O—q.

Vidéki színészet.

Szászváros május 12.

Kétségtelen, hogy a vidéki színészet is nemesit lelket, szívet ott — hol a muzsák papja, a színész legalább némi színművészet és erkölciséggel bír; tán e kettő magában foglal mindent. Erdélyben még nem működött színművészettel bíró vándortársulat, Pályt kivéve; Celestin vagy Lőrinczi épen oly jellem, felfogás és művészet nélkül adatta elő „Kemény Simon” és „Hamletet” 1828-ba, mint egy tizeddel később Göde vagy Tóth „Themistoklest” vagy „Tudor Mariát”. Szellemi előhaladás, művészi fejlődés az évtizedek során nem látszik; feláll Bács, működik más helyen Posoni társasága s az általánosban a műértő egyik sem elégti ki; sőt ha párhuzamot vonok a mult tized és jeleni között, úgy látom, hogy jelenben a vándor-színész inkább burlak, anyag-hajbász, s a helyett hogy méltóságteljesen a közönséget magához, az az művészetéhez fölemelni törekedik.

*) E jeles férfi érdemét végtelenül a kormány azzal ismeré el, hogy, ha jól emlékezünk, utolsó éveire 3000 forint évdíjt rendelé, mit alkalmasint haláláig húzott. Szerk.

nék, ő bocsátkozik alá tapsokért; ezzel a hibával nem bírt soha Celestin. A vándor színész-társulatok a művészetben egyetlen lépést sem haladtak 30 év óta, s ha nem volna kedvelt eredeti darabjaink, s ismert jeles külföldi műveink, a pártfogás helyett minden vándor-színésztársulat csak hidegséget nyerne, néhol utálatot; s mindenütt elhanyagolt színházat. E sok rossz onnanis ered, hogy a forradalom előtt bár mely színtársulatnál a theatrista, ha volt pár száz váltó frtja, rögtön festetett magának coulisseeket s lett director, minden legparányibb ismeret és nyelvtudás nélkül; aztan megindultak s játszottak mint X. X. ur Gyógyon és Alviláncz a tojásért és dohányért; jellemnen az „igazgatói concessát” a kormányzók adja; miért nem osztotta azt eddig a pesti nemzeti színház? Ez esetben legalább tudna a vándor-színész magyarul szavalni, mit ma épen nem tud. Most önhittebb a vándor-színész, hajdan szerényebb volt, jellemnen az analomig dicsekvő, s kritikát gyűlölő, a mult tizedekben pedig épen a szerénység, studium és józan kritika tette jelesebb Felekit, a derék Szabót, Gyulait s még egy párt. Szellemi érzelmek helyett e társulatoknál csak az érzékiek mutatkoznak, néhol bűnösön, néhol épen megkeserítve a családi örömköt; sok példám van erre. — Szaporodni kezdenek a vándor-színésztársulatok, s mivel ezek az eddigi irány- és működésükkel a művészet s nemzeti élet fejlődésére nem szolgálnak, ajánlom, hogy minden helységekben, hol mulatnak, fölűtök szigorú bírálat lássan világot. Teszem itt én is.

Posoni Alajos igazgatósa alatt mártius elején vándor-színésztársulat útt fel itt sátorát, s megkezdé a játékréndet „Moliere halálával.” Hogy meri P. ur magának azon szabadságot venni, hogy a költő művének más címzet kereszteljen? tevő a „Saint Tropezi úrnőnél” is. A művészetnek is vannak írott és iratlan törvényei, úgy criminal codex, mely kötelez és — büntet. —

Előadtak 33 darabot; ezek főzt csak 5 szárandó darab volt eredeti.

Mily fonák helyzet-ismeret! Előadta — istenenem hogy! — 9—10 tag a „Prófétát” s mellőzik eredeti darabjainkat. A nemzeti irodalomhozi szerelmet a vidéken a nemzeti költők művei hozzák elő, nem az eljászott „Doktor Pipiter” s más pimaszlatok. Posoni értelmes igazgató, de itt több kopott daraboknak egymásutáni deszkákra léptetésé által anyagi kárára dolgozott, a másik hibát tette midőn társulatából elbocsátotta az Albisipárt, mert Albisi sok színművészet-ismerettel bír és pontos finomsággal jellemez pedant, bohóc s armányost; Albisiné nélkül pedig, ki az első nőszerepeket játszta, sok kellemel, sok nyelvhibával, érzelmek pontos kinyomásával, de több helyt tulzó áradat kitöréssel, hol érhetetlen tompa hangon, hol sértő élességekkel, egy vándor-színésztársulat mint épen P. uré fel nem állhat babért aratni, s anyagi jobblétét elősegíteni. Csak szerezzen a társulathoz „prima donna” a kit nem bír. Ugy „énekes” darabok előadásához az egy Laura nem elég. Posoniné mindig szerepében van a gógos urnót, s méltóságos delnök kell jellemezni; szavallata tiszta, csengő, érthető; kiváló mások felett. A többi tagok mindennapiasak. Zeyk első teendője szavallatán javítani törekedni; ez sok akadály, nehézségekkel fog járnai, de ha ohajtása e pályán czélt érni, ez az első göcs, mit ketté kell vágni s e nélkül nem lesz koszoru.

Volt e társulatnak egyetlen gyöngye az első játszó: Molnár György, ki elválván P. ur társaságától Szegedre ment. M. a hős dráma szerepeket játszta. Szerencsés színész, ki minden művészi kellékekkel bír; csinos külső, erőteljes tiszta hang, hatalmában a tagjáratás; nála beszél az arcz, a nézés, ő akkor az ihletett költő; szelvést, mely hánykódik, ha szavál, sűjt vagy földhöz ver; midőn a lélek hirtelen kitörő szenvedélybe megy át,

itt hanghibáktól nem ment M., de ur levén indultai felett, szavallata rendbe jó. M. csak mióta Déván is mulat, sokat haladott. Ő Feleki társas lesz, de olvasson szorgalmason. A színész egyedül magát művészzé még soha sem képezte, ide sok studium kell, sok kitartás. Szép, hogy a józan kritikát szereti, keresi; olvasson is rá. J. lesen jellemzet szerepei voltak Fabien, Móricz György tengerész, Ráb, vad Fülöp s kiválón Paul Jones; szerepet csak Lendvaytól láttuk több siker-, több művészettel előadva. Isten kísérje őt, ifju művész, csak előre; tépjen ki kébléből minden más érzelmet, maradjon ott csak a művészet iránti hajlam, ennek áldozzon, mert ha ellenkező tesz, idegen isteneket fog imádni, kik egykor őnt a mulandóságnak hagyják.

Posoni ur hat utolsó előadásában ifju Lendvay mint vendég lépett fel; tapsal fogadtuk a jeles apának kedves fiát; a társasági, vig és szerelmes jellemei előadásainál annyi finomság, kellem és szépséget fejtett ki, hogy őt vándor-színész e szakban még túl nem szárnyalta; a komoly jellem, mint Bergén Pál vagy Walter Ferdinand erős színésznek való. Id. Lendvay midőn 1828-ban először láttam, a művészet oly magas fohán állt mint jelenen fia; azt csak e szerint is több mint két tán három évtized komoly studium emelte jelesre; fia hamarabb elérheti e magasságot, mert míg amaz mindent önére jöböl teremtett, ez okulhat a példalátásokon, haladhat úttörők nyomán, s lapozhat a magyár színművészet naplójából. Ily uton fel fog hatolni; de ifj. Lendvaynak minden nap, melyet oly színésztársulatnál tölt hol ő a fő Zeusz, el van veszve; neki pedig sokat kell még tanulni, látni, hogy művészzé legyen, s nekünk e természettől minden széppel megáldott ifjutól sok követelni valók van; egyik hogy a Lendvay név dicsőségét még egy félszázadon keresztül ragyogni segítse. Kenyér vizy.

LEVELEZÉS.

Maros-Vásárhelyről.

A maros-vásárhelyi publicumnak most nagyon józú estélyei vannak. A Kaczvinszki elismert társasága sebes úzöbe vette Morphaeus varázsát, s ezt teszi hetenként négyszer — s néha többször is — a körülményekhez képest.

Adatott a többek közt a „Kunok” című opera, melybe Szerdahelyi N. Margitot a költő phantasiájához emelte. A kedves érdekességű hölgyet tapsözön és virág-zápor jutalmazta. Valamint „Márthában” is a ladyt köztetszék közt adta. Ugy Kaczvinszky, Folinus is megérdemlik a kiemelést, nem tagadván meg méltánylatunkat több másoktól is.

M. Vásárhelynek is újra bekövetkeznek ásitózó estéi; mert „Thalia” kulcsát jelen hó 22-kén megint fölökba teszik. A társaság Braszóba megyen, a nyarat ott s Előpatakán töltendő. Kövesse szerencse lépteiket: s hozza vissza őket mindég szivesen látó városunk kebelébe. Mihál.

HIRFÜZÉR.

Kolozsvár május 19-én.

** A nemz. színházban a felállítandó leánynevelde javára folyó hó 18-án b. Józsi Kálmán hangversenyt rendez. Annyi szép, annyi lelkesítő vala ez előadásban. Közönségünk, mely minden jó, hasznos és nemes iránt oly fogékony, minden páholyt, minden zártzékét elfoglalt. A színház fényesen vala világítva, az eszme ünnepeit látszott ülni a közönség. Mikor a függöny felment, a színpadon, mintegy tündérkert virág- és fény-tengerében ott csillogott a katonai zenekar, mely a nemes ezél érdekében ingyen működött. Köszönet a zenekarnak, köszönet Nechvolszky zenekarmester urnak, ki operánk mellett annyit tett, s ki minden jótékony czélú hangversenyben oly szivesen, a mily ügyességgel kísér zongorán. A zenekar után mint-

egy prologul fiatal írónk Szász Gerő szavallá a „Legszebb hölgyet.” Utána zongora, gitarré, ének és zenekar váltogaták egymást. Zongorán Gyujtó Eliza k. a. sokat ígérő játéka, s Jósika Kálmán, a természet virtuozsá gyönyörködte a közönséget. Guitarreon Máriaffi Lajos művészileg gyakorlott játéka megmutatá, mi roppant hatást képes terjedelmes színházunkban egyetlen hangszer előidézni. Máriaffi és Jósika játéka a lelkesedésben tartott közönség ismételté, mire ők csárdással felelének. Énekeltek: a csodaszép álthangú Nagy Ilka, Főris Teréz, Ajtai Marika és Kocsis, s mindenik tetszést aratott. A legelőgultebben hagyók el a színházat, egészen csak azon kívánságunk maradt fenn, hogy ily estvét minél többet ohajjunk. Azt hisszük, Cseh Sándor hazánkfia szerénységét nem bántjuk meg, ha az anyagiak rendezése körül jó izlését a jövő hangversenyekre is ézzennel nyitlan igénybe vesszük.

* Szorgalmas gépészünk, Rajka Péter ur közelibbről ismét egy művet végez be, a mely újabb jele lesz ügyességének. A fejevári katedrál számára megrendelt órát értjük, mely már csaknem készen van. Alkalmunk volt a már járó gépezetet látni, s valóban örültünk azon tudatnak, hogy ez óra legkisebb szegétől kezdve legmesterségesebb kerékéig nem csak magyar fő szüleményé, de kizárólag hazai gyártmány. A mint Rajka ur magyarázta: ugyan szerkesztve, hogy három napon egyszerű kell felhuzni, négy felé mutat, órát, negyedet út, s a toronyórákra eddig zavarólag ható azon körülmény, hogy szél, madarak sat.

a mutatót megingatván, azt szelheteték, azzal van kikerülve, hogy ez óra gépezete kettős, és a mutatók nem haladnak folytonosan, hanem minden perczen egyet urnak. A felállított gépezetet mindenki megtekintheti, Rajka ur szivesen látja vendégeit.

— A koronaországok politikai szervezése után várhatni az új bányatörvény kihirdetését is, a mely felett most folynak a legvégső tanácskozások.

— Az „Uj Magyar Muzeum” aprilisi füzeté megjelent s szét is van küldve. Ez időszak irat-pontos széküldése valóban dicséretet érdemel, szemben más vállalatok pontatlanságával.

— A virágárlat Pesten rosuljútöt ki. Az országos árlatot csak hét beküldő képviselte. Vigasztalják magukat a mi tavalyi terményárlatunkkal. Igen, hát a gazdasági egyesület nem gondoskodik gazdasági eszközök kiállításáról az augustusi nagy vásárra?

— Barna zenészeinkről végre olvassuk, hogy Pestre érkeztek. Meglátjuk az erdélyi nota tud-e oly hatást idézni elő a pestiekre, mint a Sárközyék csárdása reánk?

— Az ó-budai hajógyárban jelenleg egy pompás császári sétahajó készül, a mely 120,000 forintba kerül. E gyár egyszerűmind egy kis arzenállá alakult, a mennyiben 10 röppentyű-sajka elkészítését vállalta fel a cs. kir. dunai flottilla számára.

— Mindamellét, hogy eléggé intik a csehországi népet, közelebből mégis 180-on indultak Amerikába új hazát keresni. Minő nyo-

mornak kell annak lenni, a mely képes az édes honi földet velök elhagyni!

— Martiusban a birodalom összes postahivatalainál 3,785,000 levelet adtak fel, s így 298,700-zal többet mint februárban.

— Bécsben egy polgár engedélyt nyert arra, hogy saját költségén állandó iparsarkok: állítson

— A béke megtermé gyümölcsseit minden tekintetben; de e gyümölcsök közt sok olyant is állított elő, a melynek magva halált okoz. Emleltük több alkalommal az ember-élet kirtására feltalált eszközöket: most curiosunként csak azt hozzuk fel, hogy a jelenlegi háboruban minden részről összesen 30,485 ágyu van működésbe téve!

— Az austriai birodalomban mult év folytán 406 találmány nyert kiz. szabadalmat, meg lön hosszabbítva 201, átruházva 57, megszünt 214. Isik részben a következők: Gyászhirok: Zsombori Miklós asmert hazánkfia, szárazbetegség következtében életének 35-dik évében f. hó 18-kán meghalt. Béke hamvaira!

Tantsi Földvári Farkas; nyugalmi kormányzéki tanácsos f. hó 15-ikén hosszas betegeskedése következtében élte 62-dik évében jobb létre szenderült. Béke poraira!

Nagyszöllösi Szöllösy Ferenc, a „Napkeleti képek” szerzője, a ritka nyelvész, ki végnapjait, kegyelmet nyerve, a Bánában élte, f. évi martius 31-ikén 48 éves korában, Oravicán, bevégezte tragikumokban gazdag életét.

PIACZI ÁRAK.		Alsó austriai méré.												Széna		Fa		Hus		Gyertya	
váltóban.		ft.		kr.		ft.		kr.		ft.		kr.		ft.		kr.		ft.		kr.	
Kolozsvár	május 18-kán	14	—	10	40	8	40	—	—	3	25	7	20	—	—	—	—	16	1	5	
Torda	„ 13-kán	14	—	—	7	—	—	—	—	3	20	7	25	4	—	—	—	—	—	—	
B. Hunyad	„	13	55	12	12	8	50	—	—	3	25	8	10	—	—	—	—	15	1	4	
Dézs	máj. 13-kán	12	30	10	30	9	—	—	—	2	40	6	15	5	30	—	—	14	1	6	
Enyed	„	13	55	11	14	8	—	—	—	3	57	7	55	—	—	—	—	15	1	6	
K. Fejérvár	máj. 13-kán	13	20	12	—	7	33	—	—	4	50	8	—	5	20	—	—	15	1	6	
Beszterce	„	11	20	7	—	7	30	—	—	2	40	6	40	—	—	—	—	15	1	6	
Sz. Udvarhely	„	11	40	—	—	5	50	—	—	3	30	5	50	2	42	—	—	15	—	—	
N. Várad	május 3-kán	15	—	—	10	—	—	—	—	5	—	8	30	3	30	—	—	22	1	12	

Agio. Bécs máj. 15-kán: arany: 40¹/₃, ezüst 35.

H I R D E T É S E K.

MAGÁN HIRDETÉSEK. (363)

(376) (1-3)

Fürdő-jelentés.

A sztojka fürdő hasznosbörője tisztelettel jelenti a n. érdemi közönségnek, hogy e fürdő a tulajdonos gondoskodásából újban teljesen rendezések s kényelmesítésen ment át; a lak- és fürdőszobák, szaporítva, kényelmesebb bitorozva, a fürdő-kádák rézesapokkal ellátva lőnek, sétányok s lugosok készütek, sat. A vendégek kényelméről és élvezetéről gondoskodva lön továbbá jól rendezett vendéglő s ezukrázat, valamint zene állal.

Ennél fogva tisztelettel hívja meg a t. cz. közönséget, e közelismerésben részessül fürdő látogatására, melynek gyógyerejű vizét s kies vidéke élvezetét a történt rendezéseken kívül az is ajánlatossá teszi, hogy éppen a Dézs és Nagybanya közötti országuton fekszik.

A fürdő megnyílik június 1-én.

Sztojka majus 18-kán 1854.

Biztosítási-főhivás.

Azon sok szerencsétlenségüket, melyek eddigelé tűz által, és a mult évben számos jégviharok következtében történtek, tekintve, kötelességének érzi az alóirt igazgatóság a tisztelt közönséget a kölcsönös erdélyi jég- s tűzkármentő társulatra figyelmeztetni, s részvétre annyivalinkább főlözölítani: mivel ezen társulat volt egyetlenegy, mely a mult jégviharos évben is — ereje csekély megfeszítésével — kárvaltojait teljesen kártalanítani képes vala.

Biztosítások folytonosan főlvétetnek az egész birodalom főbb helyein föllított ügyvivősegenél; Erdély, s közellevő részekben a következő t. cz. ügyvivő urnakál:

Balásfalván	Daniel Eugon,	Gidófalván	Vajna Károly,
Bánfi-Hunyadon	Ujvári László,	N. Ilondán	János István,
N. Bányán	Csász B. és Papp,	P. Kamaráson	Mósa Samu.
Baróton	Császár Dávid,	M. Méhesen	Kendeffy István,
M. Berkeszen	Takács Sigmund,	Szászvároson	Molnár Ferencz,
Bethlenben	Mihály Endre,	Szathmáron	Pal János,
Csik-Szercedában	Szörcei Imre,	Sz. Somlyón	ifj. Lázár János,
Décsen	Kovács és Torma,	Tekében	Weber M. Frigyes,
Dobokán	Hodor Károly,	Tordán	Véltis Lajos,
M. Egregyen	Kethely József,	Sz. Udvarhelyen	Czimbalmos Lajos,
Erdő sz. György.	László Gergely,	K. Vászárhelyt	Kovács Daniel,
N. Enyeden	Mester Károly,	M. Vászárhelyen	Czech Miklós,
K. Fejérvárt	Dergán József,	Zilahon	Harmath János, u-

raknál, és Kolozsvárt a 457 szám alatti igazgatósági irodában.

Cs. kir. megerősített nyert kölcsönös erdélyi jég- s tűzkármentő társulat igazgatósága.

Kolozsvárt május 1. 1854.

(5-8) (378) (1-3)

Eladó mén-csikó.

A kolosi alkerületben Losárdon Hoszszu Lászlónál van egy öt éves mén-csikó eladó, mely 16 marokos, barnapaj, a bal lába csiklója egy kevéssé fejér, televér, Bánfi-fajta. Ara 400 pft.

Csöd-hirdetés.

A b. Bornemisza-család illetőleg b. Bornemisza János urnak algyógy b. Bornemisza Pál és Bornemisza Ignáz urnaknak a maros-illyei birtokaikhoz tartozó erdősegek kezelésére okseru erdőszeti és mérnöki ismeretekkel bíró, s a hazai nyelveket értő erdősz ke-restelik.

Ezen állomást elnyerő, szerződvényileg biztosítottak:

- 400 ezüst frt évi fizetésről.
- 100 ezüst frt lőrtársól.
- 5% az erdők tiszta jövedelméről és végre
- szabad szállás és szükséges tűzi fáról.

A vállalkozók, okseru bizonyítványokkal ellátva, jelentsék magukat idei július hava 15-ik napjig, Kolozsvárt Urmosi Samu, vagy Török Antal családi úgnököknel.

A kereskedelmi és iparkamara befolyása mellett szerkeszti BERDE ÁRON, tanár. Nyomatott a rom. kath. lyc. könyvnyomóintézete bettivel.